

УДК 371.13:37.013.42

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ

Іваній І.В., канд. пед. н.,
доцент кафедри теорії і методики фізичної культури
Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

У статті розглянуто педагогічні умови і фактори, які визначають розвиток професійно-педагогічної культури різних категорій фахівців фізичного виховання та спорту. Визначено умови, які дозволяють уявити реальну структуру професійно-педагогічної культури фахівця, основний зміст якої відбивається у світоглядній, організаційній і комунікативній підструктурах. Результати факторного аналізу засвідчили, що у структурі професійної ефективності фахівців провідне місце займають фактори, що обусловлюють розвиток здатностей до комунікацій та професійної взаємодії на основі володіння методами соціально-орієнтованого впливу на процеси й об'єкти професійно-педагогічної діяльності.

Ключові слова: фахівці фізичного виховання та спорту, професійно-педагогічна культура, професійна ефективність, самооцінка, фактори.

В статье рассмотрено педагогические условия и факторы, определяющие развитие профессионально-педагогической культуры различных категорий специалистов физического воспитания и спорта. Определены условия, которые позволяют представить реальную структуру профессионально-педагогической культуры специалиста, основное содержание которой отражено в мировоззренческой, организационной и коммуникативной подструктурах. Результаты факторного анализа свидетельствуют, что в структуре профессиональной эффективности специалистов ведущее место занимают факторы, обуславливающие развитие способностей к коммуникациям и профессиональному взаимодействию на основе владения методами социально-ориентированного влияния на процессы и объекты профессионально-педагогической деятельности.

Ключевые слова: специалисты физического воспитания и спорта, профессионально-педагогическая культура, профессиональная эффективность, самооценка, факторы.

Ivanii I.V. PECULIARITIES OF PROFESSIONAL-PEDAGOGICAL CULTURE DEVELOPMENT OF PHYSICAL TRAINING AND SPORT SPECIALISTS

Pedagogical conditions and factors, which determine professional-pedagogical culture development of physical training and sport specialists, are revealed in the article. We have defined conditions, which allow us to present the real structure of specialist professional-pedagogical culture, the main content of which is reflected in the world-view, organisational and communicative sub-structures. The results of factor analysis assure that the leading place in the structure of professional effectiveness of specialists is occupied by factors which determine the development of ability to the communication and professional interconnection on the basis of possessing methods of social oriented influence on the processes and objects of professional-pedagogical activity.

Key words: specialists of physical training and sport, professional-pedagogical culture, professional effectiveness, self-assessment, factors.

Постановка проблеми. Фізично-спортивна діяльність у сучасних соціокультурних умовах здійснюється в напрямі її переорієнтації з пріоритетів фізично-спортивних – на фізично-оздоровчі цілі й зміст, загальну рекреаційну функцію, її гуманістичну, культуроформуючу сутність. Це детермінує новий зміст професійної діяльності фахівців фізичного виховання та спорту на основі сформованої в них професійно-педагогічної культури. Аналіз процесів формування і розвитку професійно-педагогічної культури фахівців фізичного виховання та спорту як системи, що взаємодіє з іншими соціокультурними галузями – освітою, культурою, фізичною культурою та спортом є актуальною проблемою в педагогічній теорії та практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній і зарубіжній науці розроблено теоретичне підґрунтя для розв'язання зазначеної проблеми. Так, професійно-педагогічна культура як педагогічна категорія має наукове розв'язання в дослідженнях В. Гриньової, І. Ісаєва, А. Маркової, С. Сисоевої, В. Ясвіта та ін. Наукові засади професійно-педагогічної орієнтації фахівців фізичного виховання та спорту розкрито в роботах Е. Вільчковського, Л. Демінської, Є. Орехова, Л. Сущенко, О. Тимошенко, В. Шкрєбтія, Б. Шияна та ін. Підходи до формування фізичної і спортивної культури особистості фахівця висвітлено у працях В. Бальсевича, М. Візителя, М. Віленського, Т. Крецевич, Л. Лубишевої, Л. Матвеева, Ю. Ніколаєва, Б. Шияна та ін. Механізм

функціонування професійно-педагогічної культури вчені розглядають у системі категорій загального, особливого й одиничного як субординований ряд понять: «загальна культура» – «професійна культура» – «педагогічна культура» – «професійно-педагогічна культура». Сміслові орієнтири сучасних концепцій культури фахівця сконцентровані на фіксації його професійних координат із позицій механізму соціалізації й акмеологічного підходу, а професійно-педагогічна культура визначається як підсумковий результат освіти, комплексна характеристика особливості фахівця, у якій цілісно виявляються його індивідуально-творчі особливості, наявний культурний, соціальний і професійно-педагогічний досвід.

Аналіз літературних джерел свідчить, що, незважаючи на постійний інтерес учених до зазначеної проблеми, у дослідженнях приділено увагу формуванню і розвитку професійно-педагогічної культури вчителів різного фаху, а досліджень у цьому напрямі щодо фахівців фізичного виховання та спорту недостатньо. Лише в окремих публікаціях на основі наявного рівня сучасних наукових досягнень у цій царині досліджено питання професійної спрямованості підготовки фахівців із фізичного виховання [2], розкрито сутність професійно-педагогічної культури фахівців фізичного виховання та спорту [5]. У роботі [1] розглянуто систему актуалізації педагогічної ініціативи фахівців сфери фізичної культури як фактору їхнього професійного розвитку. Проте питання визначення основних умов і факторів, які впливають на розвиток професійно-педагогічної культури фахівців фізичного виховання та спорту, сьогодні залишаються недостатньо вивченими.

Мета статті – виявити педагогічні умови і фактори, які визначають розвиток професійно-педагогічної культури різних категорій фахівців фізичного виховання та спорту.

Методика й організація дослідження. Для вирішення поставлених завдань використовували методи оцінки й самооцінки рівня професійно-педагогічної культури за провідними складовими професійної діяльності різних категорій фахівців фізично-спортивної сфери; експертне опитування; факторний аналіз [8]. У якості респондентів були вчителі фізичної культури (39 осіб), тренери-викладачі (28 осіб), керівники спортивних клубів (15 осіб). Окрім цього, до експертного опитування залучали також фахівців, які за своїми функціональним призначенням, більшою мірою відповідали статусу об'єкта управління (викладачі ВНЗ – 4 доктора та 8 кандидатів наук фізкультурно-спортивного профілю). Це надало змогу здійснювати перехресне оцінювання на суб'єкт-суб'єктивній основі, що дозволяло отримувати об'єктивнішу інформацію про характер й особливості процесу професійного самоудосконалення фахівців фізичного виховання та спорту. Зміст експертного опитування містив оцінки з визначення значущих складових професійної діяльності, встановлення зв'язків між окремими складовими діяльності, виявлення значущості цих зв'язків і ваги окремих складових, вивчення факторної структури професійних дій, визначення окремих видів управлінсько-педагогічної діяльності. Виконання процедури факторного аналізу здійснювали за допомогою пакету програм STATGRAPHICS Plus [7, с. 78–80] адаптованого до наших досліджень.

Виклад основного матеріалу. Результати самооцінки рівня професійно-педагогічної культури фахівців фізкультурно-спортивної сфери за провідними складовими професійної діяльності представлено в таблиці 1.

Більшість фахівців високо оцінили рівень своєї професійно-педагогічної культури (пошуковий та діяльний рівні) за такими

Таблиця 1

Результати самооцінки рівня професійно-педагогічної культури

Складові професійної діяльності	Рівні, %			
	пошуковий	діяльний	адаптивний	Репродуктивний
Знання своєї спеціалізації	35,9	46,1	17,9	0
Методична підготовленість	24,5	42,4	30,5	0
Організаційні здібності	32,9	41,5	25,4	0
Професійна культура (фізична) спортивна	27,5	42,4	30,0	0
Комунікативна культура	28,9	45,9	25,1	0
Готовність до виховної роботи	36,2	39,9	23,0	0
Готовність до продовження освіти	20,1	26,5	46,9	6,4
Сприйняття інновацій	20,4	37,1	30,5	12,0
Схильність до науково-дослідницької роботи	19,1	25,2	36,6	19,1

складовими: знання спеціалізації, фізична (спортивна) і комунікативна культура, організаційні здібності. Менш високо (діяльний і адаптивний рівні) респонденти оцінили свою методичну готовність, схильність до науково-дослідницької роботи та сприйняття інновацій.

Порівняльний аналіз особливостей професійної діяльності за результатами самооцінки фахівців фізкультурно-спортивної сфери різного профілю дозволяє виділити загальне й особливе, тобто характерні риси кожного профілю [9, с. 75].

Основні особливості професійної діяльності фахівців, які визначаються їхньою специфікою, ми відстежили за такими позиціями: провідні види професійної діяльності, які відзначили самі фахівці на основі ранжування; соціальний престиж спеціальності, задоволеність професійною діяльністю й провідна мотивація; основні труднощі в роботі, які відзначили самі фахівці; інформаційна, юридична й економічна грамотність.

Розглядаючи провідні види професійної діяльності фахівців фізкультурно-спортивної сфери, відзначимо, що вчителі фізичної культури та керівники спортивних клубів як провідну виділяють організаційну й оздоровчу діяльність, тренери – організаційну і навчально-тренувальну. Всі фахівці як основний вид діяльності відзначають організаційну діяльність. Однак, не дивлячись на зовнішню подібність вибору, характер і умови професійної діяльності цих фахівців мають суттєві відмінності. Так, 72% учителів фізичної культури своїм основним завданням вважають залучення до оздоровчої діяльності учнів, організацію і проведення фізкультурно-оздоровчих заходів. 87% тренерів-викладачів як провідну діяльність виділяють організацію навчально-тренувального процесу, підготовку перспективних спортсменів. 79% керівників спортивних

клубів свою основну діяльність спрямовують на організацію і проведення спортивних змагань, координацію роботи за різними аспектами функціонування клубів.

Великий вплив на ефективність професійної діяльності фахівців учиняє соціальний престиж спеціальності. Результати дослідження свідчать, що всі групи опитаних достатньо високо оцінюють престиж вибраної професії, але 62% водночас відзначають деяку незадоволеність своєю роботою у зв'язку з труднощами соціально-економічного характеру. Окрім цього, 65% фахівців відзначають великий об'єм незапланованої роботи та недостатність своєчасної інформації. Важливою умовою ефектної професійної діяльності 87% опитаних вважають необхідність соціально-орієнтованої спрямованості в управлінській діяльності, а також інформаційну грамотність фахівців фізкультурного профілю.

Виявлені специфічні особливості професійної діяльності різних категорій фахівців фізичної культури та спорту дозволяють говорити про своєрідність кожного профілю, які вимагають урахування під час підготовки фахівців певної категорії. Однак наявність загальних характеристик діяльності, які поєднують різні фахи в одну професію фахівця фізичного виховання та спорту, значно більше, що дозволяє говорити про розвиток професійно-педагогічної культури фахівця з єдиних позицій як у процесі професійної підготовки, так і надалі в його професійній діяльності. Як указують учені [3–5], вища професійна освіта, яка формує професійну компетентність фахівця, не повинна обмежувати постійний розвиток його професійної культури. Якщо професійно-педагогічна культура є соціально-детермінованим способом професійної діяльності фахівця фізичного виховання та спорту, то його сформована професійна компетентність є проекцією цього способу

Таблиця 2

Узагальнена факторна структура професійних дій

Фактори	Факторні ваги			
	1	2	3	4
Цілепокладання	0,430	0,388	0,702	0,511
Результативність спільної діяльності	0,699	0,815	0,218	-0,118
Погодженість професійної діяльності	0,601	0,301	0,520	0,119
Здатність до професійних комунікацій і взаємодії	0,802	0,061	-0,038	0,244
Професійно-педагогічна культура	0,507	0,801	0,401	0,299
Володіння методами соціально-орієнтованого впливу на процеси і об'єкти діяльності	0,705	0,501	0,660	0,300
Світоглядне мислення і прогнозування	0,201	0,330	0,718	0,429
Інформаційна і юридична грамотність	0,302	0,511	0,427	0,725
Відсоток до загальної дисперсії вибірки	26,31	20,02	18,41	9,30

на фізкультурно-спортивну сферу діяльності.

Аналіз професійної діяльності фахівців фізкультурно-спортивної сфери конкретного профілю показав, що розроблена структура професійної ефективності, що містить інтегративні показники, яку розглядають із позицій світоглядного, організаційного і комунікативного аспектів, може бути загальною для всіх суб'єктів фізичної культури та спорту.

Для підтвердження цього положення було виконано факторний аналіз структури професійних дій фахівців фізичного виховання та спорту. Виокремлення загального й особливого в характері професійної діяльності фахівців фізкультурно-спортивної сфери дозволяє побудувати єдину модель професійної ефективності, заснованої на інтеграції окремих характеристик діяльності.

Результати факторного аналізу, проведеного за показниками самооцінки і експертного опитування фахівців різного профілю діяльності, в узагальненому вигляді підтверджують відзначену особливість. За підсумками факторного аналізу було виділено чотири узагальнювальних фактори (таблиця 2).

Перший (здатність до професійної комунікативної взаємодії) характеризується високими факторними вагами:

6 – за використанням методів соціально-орієнтованої взаємодії на процеси й об'єкти професійної діяльності;

4 – здатності до комунікацій і взаємодії;

3 – результативність спільної діяльності.

На його частку випадає 26,31% від загальної дисперсії вибірки.

Другий фактор є фактором, що характеризує професійно-педагогічну культуру та погодженість професійної діяльності. Його частка в загальній дисперсії вибірки складає 20,02%.

Третій фактор характеризує цілепокладання у професійній діяльності. До цього з високими факторними вагами входять: 7 – уміння правильно поставити цілі; 7 – стратегічне мислення і прогнозування. На частку цього фактору припадає 18,41% загальної дисперсії вибірки.

Четвертий фактор вказує на те, що одним із значущих компонентів професійної діяльності фахівців фізкультурно-спортивної сфери є інформаційна та юридична грамотність (9,30% від загальної дисперсії вибірки).

Результати факторного аналізу свідчать, що провідне місце в структурі професійної ефективності фахівців фізичного виховання та спорту займають фактори, які обумов-

люють розвиток здатностей до комунікацій і професійної взаємодії на основі володіння методами соціально-орієнтованого впливу на процеси й об'єкти професійно-педагогічної діяльності. Це надає можливості трактування розвитку професійно-педагогічної культури фахівців фізичного виховання та спорту, який зводиться до комунікацій і професійної взаємодії в процесі фізкультурно-спортивної діяльності, як процес якісних і кількісних змін, властивостей, функцій особистості фахівця, що спрямований на: духовний розвиток, який відповідає за формування здатності особистості до філософсько-методологічної оцінки соціальної діяльності; психічний розвиток, який забезпечує єдність у позитивному становленні системи психічних процесів (інтелектуальних, емоційних, чуттєвих); пізнавальний розвиток, який відбиває стан підготовленості особистості до процесу пізнання, самооцінки, самоконтролю; фізичний розвиток, який формує самоудосконалення і **задовільняючу** соціум тілобудову й систему вегетативних функцій організму. Таке системне інтегративне утворення особистості фахівця за своєю суттю є його соціокультурною компетентністю як основа професійно-педагогічної культури фахівця [7, с. 31], яка є сукупністю набутих знань, умінь і навичок соціальних і культурних сфер життя, ціннісних орієнтацій; як готовність до фізкультурно-спортивної діяльності й міжкультурного спілкування, до участі в соціальній взаємодії й діалозі культур; як важливий фактор розвитку особистості, соціалізації її в сучасному суспільстві, самореалізації та культурного самовизначення.

Висновки. На основі аналізу результатів самооцінки та експертної оцінки провідних складових професійно-педагогічної діяльності, здійснено інтеграцію основних педагогічних умов, які визначають розвиток професійно-педагогічної культури фахівців фізичного виховання та спорту різного профілю. Визначено умови, які дозволяють уявити реальну структуру професійно-педагогічної культури фахівця, основний зміст якої відбивається у світоглядній, організаційній і комунікативній підструктурах.

Результати факторного аналізу засвідчили, що провідне місце в структурі професійної ефективності фахівців фізичного виховання та спорту займають фактори, що обумовлюють розвиток здатностей до комунікацій та професійної взаємодії на основі володіння методами соціально-орієнтованого впливу на **процеси й об'єкти професійно-педагогічної діяльності. Показано, що дані фактори визначають, у першу чергу, соціокультурну складову**

професійно-педагогічної культури фахівців фізичного виховання та спорту.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у побудові моделі формування професійно-педагогічної культури майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту, у якій буде враховано вплив на професійний розвиток фахівців виявлених педагогічних умов і факторів.

Автор вдячний колективам навчально-наукового інституту фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка та факультету фізичного виховання Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка за суттєву допомогу у проведенні даного дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Анисимова В. А. Актуализация педагогической инициативы специалистов в сфере физической культуры / В. А. Анисимова, Л. А. Драговоз // Теория и практика физической культуры. – 2016. – №: 5. – С. 24-26
2. Вільчковський Е. С. Професійна спрямованість підготовки фахівців з фізичного виховання / Е. С. Вільчковський // Розвиток педагогічної і психологічної науки в Україні 1992-2002: зб. наук. праць до 10-річчя АПН України. – Х.: ОВС, 2002. – С. 301-309
3. Гриньова В. М. Професійна компетентність викладача вищого навчального закладу як результат сформованості його педагогічної культури / В. М. Гриньова // Наукові записки: [зб.наук.статей] / МОН України: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – Вип. LXXII(71). – С. 127-135
4. Зимняя И.А. Общая культура и социально-профессиональная компетентность человека / И.А. Зимняя // Интернет-журнал «Эйдос». – 2006. – 4 мая. Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2006/0504.htm>.
5. Зязюн И.А. Профессиональное развитие личности в контексте культурных ценностей / И. А. Зязюн. – К. : Вища школа, 1998. – 236 с.
6. Іваній І.В. Сутність професійно-педагогічної культури фахівця фізичного виховання та спорту / І.В. Іваній // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук. журнал / голов. ред. А.А. Сбруєва. – Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2015. – №1(65). – С.136-146.
7. Іваній І.В. Соціокультурна компетентність фахівця фізичного виховання та спорту: методичні рекомендації / І.В. Іваній. – Суми: СДПУ імені А.С. Макаренка, 2016. – 40 с.
8. Самсонова А.В. Факторный анализ в педагогических исследованиях в области физической культуры и спорта: учеб. пособие / А.В. Самсонова, И.Э. Барникова. – СПб.: ФГБОУ ВПО «» НГУ им. П.Ф. Лесгафта, 2013. – 90 с.
9. Сущенко Л.П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект): монографія / Л.П. Сущенко. – Запоріжжя : ЗДУ, 2003. – 442 с.